

ההוא שטרא, דהוה כתיב ביה שהזמן
[ה"תאריך"] שהיה כתוב בו,

שית שנין יתירתא שש שנים מיותרות, כגון א-
שבא לפנינו היום, בשנת חמש מאות
למלכות יון, והיה כתוב בו "שנת חמש
מאות ושש" ולא היה כתוב לאיזה מלכות,
ויבואר בהמשך].

"שטר מאוחר", שזמנו כתוב מאוחר משעת
ההלואה, כשר [אבל שטר "מוקדם", שכתבו
בו תאריך המוקדם לשעת ההלואה, פסול.
כיון שבשטר מוקדם יוכל המלוה לטרוף
מהלקוחות שלא כדין, כי יכול המלוה לבוא
ולקחת שדה או בית שקנו הלקוחות מהלוה
אחרי הזמן הכתוב בשטר, וזאת, על סמך
מוטעה, שההלואה היתה לפני המכירה,
ויקופחו בכך הלקוחות. אבל, שטר "מאוחר"
כשר, כיון שהלקוחות לא יקופחו, שהרי
המלוה יכול לטרוף רק את השדות שקנו
הלקוחות מהזמן הכתוב בשטר, והוא אחרי
ההלואה, וכיון שהסכים המלוה לכתיבת זמן
מאוחר בשטר, הוא מוחל בכך על השיעבוד
שלו בנכסי הלווה למשך הזמן הזה, ועל
אפשרות הגביה מהלקוחות, עד הזמן
המאוחר הכתוב בשטר. ולכן —

סבור רבנן, סברו החכמים שישבו קמיה

אמר רבי הנינא: אחר ארבע מאות שנה
לחורבן הבית, אם יאמר לך אדם: קח קנה
שדה שהיא שוה אלף דינרים בדינר אחד: —
לא תקח! לפי ששנה זו היא קץ הגאולה,
ותקבץ להר הקודש נחלת אבותיך ולמה
תפסיד הדינר! (4)

במתניתא בברייתא תנא אחר קצת:
אחר ארבעת אלפים ומאתים ושלשים ואחת
שנה לבריאת העולם⁽⁵⁾, אם יאמר לך אדם:
"קח לך שדה שוה אלף דינרים בדינר אחד"
— אל תיקח!

מאי בינייהו? מה בין הברייתא למאמר של
רבי הנינא?

איכא בינייהו תלת שנין, שלש שנים יש
ביניהם, דמתניתא טפיא הברייתא מוסיפה
תלת שני שלש שנים.

אחרי שלמדנו שסופרי השטרות כותבין
מניינם לחשבון מלכות יון, מספרת הגמרא
עובדה, שממנה למדים, שאת הזמן בשטרות
כותבים לפי שנת המלכות הכללית של
מלכות יון, שהיתה מאוחרת בשש שנים
אחרי תחילת מלכות יון וכיבושה את עילם
של פרס.

נחרב הבית במוצאי שביעית.

ועיין בתוס' והראשונים המאריכים.

עליהם, ויוציאו הקרקעות מתחת ידן".

ובתוס' ר"ד מביא תשובת הגאונים שהיה
באותו דור שמד גדול על ישראל.

ועיין ב"סדר עולם זוטא" פרק עשירי אות ב.

5. והם ארבע מאות ושלש שנים לחורבן הבית,

4. כן פירש רש"י. והקשה הריטב"א עליו.
ומפרש הריטב"א: "שהם היו יודעים כי לאותו
הזמן ראוין ליגאל, אלא אם כן גרמו עונות
מרוכים. ואם רבו אותם עונות לעכב במשיח,
שראויים הדור ההוא ליענש שירכו הגזרות

חורבנו לאחר 410 ש' 3338

בית שני אחר 70 ש' 3408

תחילת מלכות יון 3442

6 שנים להתבססותם 3448

לכן מציעים תלמידי רב נחמן חשבון חדש, והוא, שסופר זה, כמו כל הסופרים, אינם כותבים את הזמן לשנות מלכי יון [כי נראה להם דוחק למנות למלכות יון רק שש שנים אחרי תחילת מלכותם], אלא כותבים את הזמן ליציאת מצרים, ומדלגים "אלף" שנים.

ולכן, שטר זה הוא אכן שטר מאוחר, כי לפי האמת אם עומדים עתה, לדוגמא, בשנת החמש מאות, שהם אלף וחמש מאות ליציאת מצרים, הרי שטר זה שכתוב בו חמש מאות ושש, הוא שטר מאוחר.

מתקיה לה רב אחא בר יעקב לרב נחמן: **ממאי**, מנין לך לומר **דלמלכות יונים מנינן**, אנו מונים?

דילמא, שמא יתכן לומר, **ליציאת מצרים מנינן**, שאנו מונים וכותבים את הזמן בשטרות למנין יציאת מצרים, **ושבקה לאלפא קמא**, ומדלגים אלף שנים, **ונקטיה אלפא בתרא**, וכותבים לזמן האלף הנוכחי, **והאי**, ושטר זה, **מאוחר הוא?**

אמר רב נחמן: אין הדבר כן. אלא קיימא לך, **בגולה**, כאשר אנו בין הגויים, **אין מונינן אלא למלכי יונים בלבד!**

וכיון שלא מסתבר שכתבו שטר מאוחר, לכן יותר מסתבר הסברא הנזכרת, שהסופר דקדק

דרב נחמן (1) **למימר**, **האי שטר**, **מאוחר הוא**: שטר זה הוא שטר מאוחר בשש שנים, ולכן, **ניעכביה** נעכב את המלוה מלטרופ את הלקוחות שקנו מהלוה **עד דמטא זימניה**, **ולא טריף**. דהיינו, מכל הלקוחות שקנו קרקע מהלוה לאחר ההלוואה, אך לפני שהגיע הזמן הכתוב בשטר, אין המלוה יכול לטרופ. ורק מהלקוחות שיקנו מהלוה אחר שש שנים יוכל המלוה לטרופ.

אמר רב נחמן: לא מסתבר שהמלוה מחל על שיעבודו במשך שש שנים. אלא, **האי שטר זה**, **ספרא דוקנא כתביה**, כתב אותו סופר המדקדק בחשבונותיו, **והנך שית**, שש שנים אלו, הן ששת השנים **דמלכו היונים בעילם**, **דאנן לא חשבנינן להו**, שאנו, סופרינו אינם מחשיבים אותם [ואנו מונים למלכות יון משנת 3448 לבריאת העולם], **ואילו הוא**, סופר דייקן זה **קחשיב ליה** [גירסא אחרת: **להו**] הוא אכן מחשיבים [והוא מונה למלכות יון משנת 3442 לבריאת העולם]. **ובזמניה כתביה**, והשטר נכתב בזמנו, ואינו שטר "מאוחר".

ורב נחמן מביא ברייתא ללמוד הימנה שמלכות יון התבססה רק אחרי שש שנים להתיסדותה, **דתניא**, **רבי יוסי** [בן חלפתא] **אומר**: **שש שנים מלכו היונים בעילם**, ואחר כך **פשטה מלכותן בכל העולם כולו**.

התפשטות מלכות יון על כל העולם כולו היתה בדיוק אלף שנה אחרי יציאת מצרים.

יציאת מצרים 2248

בנין בית ראשון 2928

1. כן היא הגרסא ברא"ש ובעוד ראשונים.

לכתוב לפי תחילת מלכות יון על עילם.

הוא, רב אחא בר יעקב, סבר, דחויי קא מדחי ליה. שרב נחמן דוחה אותו בדחייה בעלמא —

נפק, יצא, דק, חיפש, ואשכח, מצא ברייתא האומרת כדברי רב נחמן.

דתניא: בגולה — אין מונין אלא למלכי יונים בלבד.

אמר רבינא: מתניתין נמי דיקא. יש גם משנה שממנה מוכח רב נחמן.

דתנן, בתחילת מסכת ראש השנה: באחד בניסן — ראש השנה, תחילת שנה חדשה, למלכים, וכמו שיבואר, ולרגלים [מבואר שם].

ושם, במסכת ראש השנה אמרינן, ביארה הגמרא, כי זה שאמרה המשנה שאחד בניסן הוא "ראש השנה למלכים", למאי הלכתא? לאיזה הלכה נקבע אחד בניסן כראש השנה למלכים?

אמר רב חסדא: לשטרות.

והיינו, לגבי כתיבת זמן המלכים בשטרות. לפי שהיה נהוג בזמנם למנות את מנין השנים לפי שנות המלך, משום "שלום מלכות". ולכן, אם באמצע השנה קם מלך חדש [ואפילו היה זה ביום כ"ט אדר], היו מונים לו את השנה שהוקם בה לשנה שלימה, והיו כותבים בשטר את יום אחד בניסן שלאחריו, כיום הראשון לשנתו השניה

של מלכות המלך. וקבעו חכמים זמן קבוע, באחד בניסן, למען הבהירות, שיהיה ברור התחלפות השנה, ולא יכתבו לכל מלך לפי שנותיו הוא, שהוא דבר שאינו ברור וקבוע.

ועוד תנן שנינו שם: באחד בתשרי הוא ראש השנה לשנים, כמו שיבואר, ולשמיטין [משנכנס תשרי נוהגים דיני שביעית, שאסור לחרוש ולזרוע מן התורה].

ושם אמרינן: מה שאמרה המשנה "ולשנים" — למאי הלכתא? לאיזה הלכה הוי אחד בתשרי ראש השנה?

וגם שם אמר רב חסדא: לשטרות. כדי לדעת לכתוב באיזה שנה נכתב השטר, ושלא יהא שטר "מוקדם" [כלומר: אם יהיה כתוב זמן בלי שנה, לא נדע באיזה שנה נכתב, לכן הוצרכו לקבוע יום מסויים שבו מתחלפת השנה לגבי כתיבת שטר] —

ושם הקשינו: קשיא שטרות אהרדי. הרי לפי ביאור רב חסדא שתי ההלכות במשנה הזאת סותרות, כי באחת נאמר שהשנה מתחלפת לגבי הזמן הנכתב בשטר, באחד בניסן, ובשניה נאמר באחד בתשרי!?

ושם משנינן: אין כאן סתירה, כי כאן למלכי ישראל, וכאן למלכי עובדי כוכבים.

למלכי עובדי כוכבים — מתשרי מנינן, אנו מונין מתשרי, ומתחלפת השנה באחד בתשרי. (2) ואילו למלכי ישראל, כשכותבין את הזמן בשטר לפי שנות מלכי ישראל, מניסן מנינן. אנו מונין מאחד בניסן, ואז מתחלפת השנה.

2. גם כשמנו למלכי הגויים מנו לכל מלך ומלך לפי שנות מלכותו, אלא שלמלכות יון מנו

ומסיים רבינא ראייתו:

ואנן השתא, אנו בני הגולה, מנהגנו עתה — **מתשרי מנינן!**

ומוכת, שאנו מונין למלכי הגוים, ואין לנו מלכות אחרת שחשבונה תואם את חשבוננו אלא מלכות יון, המתחלת בשלוש מאות ושמונים שנה לפני חורבן הבית.

ואי סלקא דעתך, אם עלה על דעתך לומר כי **ליציאת מצרים מנינן,** שחשבוננו הוא ליציאת מצרים, הרי **מניסן בעי למימני!** היינו צריכים להתחיל את תחילת המנין של כל שנה, מראש חודש ניסן, שהרי ליציאת מצרים בודאי מונין מניסן, כמו שמבואר שם במסכת ראש השנה [ב ב].

אלא לאו, שמע מינה, שלמלכי יונים מנינן, כדברי הבריייתא וכדברי רב נחמן.

שמע מינה, וכן היא המסקנא.

שנינו במשנתנו: **ויום גנוסיא של מלכיהם.**

ודנה הגמרא: **מאי,** מהו פירוש **ויום גנוסיא של מלכיהם?**

אמר רב יהודה: **יום שמעמידין בו עובדי כוכבים הרומאים את מלכם.**

ומקשינן: **והא תניא, יום גנוסיא.** ועוד יום, **יום שמעמידין בו את מלכם.**

הרי שהם שני ענינים נפרדים?

ומתרצינן: **לא קשיא. הא,** יום **גנוסיא דידיה,** יום שמעמידין את המלך עצמו. **והא,** מה ששנינו בברייתא, מדובר ביום גנוסיא **דבריה,** של בן המלך, וזאת, כאשר מעמידין את בן המלך בחיי אביו להחזיקו במלוכה [להיות יורש עצר], שאז שמח אביו המלך, ועושה אותו יום איד.

ומקשינן: **ומי,** וכי כך נוהגין הרומאים, **שמוקמי מלכא בר מלכא!** הרי אין הם נוהגין להעמיד בן למלך במקום אביו, כי אצלם המלכות אינה עוברת בירושה? (3) —

והא תני רב יוסף: אמר הנביא עובדיה על בני אדום [והוא רומי]: "הנה קטן נתתיך בגוים, בזוי אתה מאוד". ודרשינן "קטן" מלשון "שפל": "הנה קטן נתתיך בגוים" — שאין מושיבין מלך בן מלך.

ונעשה להם נס הגדול על ידי שמעון הצדיק. ובהגהות הגר"א לסדר עולם מבואר יותר שרצה להעמיד פסל דיוקנו, ואמר לו שמעון הצדיק שבכך יש לו "יד" וזכר יותר מפסל.

3. כן משמע במהרש"א.

ומבאר העיון **יעקב:** "לפי שלא נתנה לו המלוכה בירושה, רק והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צווארך". כלומר, אין מלכותם נצחית אלא מתגברת מזמן לזמן בעת ירידת יעקב.

לתחילת המלכות בכללותה, והטעם, מפני שכבשו כבוש גדול בפרסום ביותר, לכן כתבו לחשבון כלל המלוכה. **חידושי המאירי.**

ובספר הקבלה לראב"ד כתב: כשבא אלכסנדר מוקדון לירושלים ורצה להחריב את בית המקדש [עיי' גמרא יומא סט א], יצא לקראתו שמעון הצדיק והתנה עמו שמעון הצדיק שכל בן שילוד לכהנים באותה שנה יקרא אלכסנדר על שמו. ושבני ישראל ימנו שנותיהן מאותה שנה — והיא שנת אלף ליציאת מצרים,

וחוזרת השאלה, "מאי יום גינוסיא?"

ומתרגינן: **אלא, מאי יום גינוסיא**, אכן יום שמעמידין בו מלכ. ויום גינוסיא של בנו, הוא יום שמעמידין מלך בן מלך, וכמו שתירצנו. **ואי קשיא לך**, ומה שהקשית ממה ששנינו **דלא מוקמי מלכא בר מלכא**, שהרומאים אינם נוהגים להעמיד מלך בן מלך —

אינה קושיא, כי על ידי שאלה, מוקמי. בהתייעצות וברשות השרים, אכן מעמידים בן במקום אביו [האב מבקש רשות ממועצת השרים].

והגמרא מביאה ראייה שכך נהגו —

בגזן המלך אסוירוס בר אנטונינוס, המלך במקום אביו ברשות השרים.

ועתה הגמרא מאריכה לספר עובדות של אנטונינוס, וקשריו המיוחדים עם רבי⁽⁵⁾.

"בזוי אתה מאורד" — שאין להן לא כתב ולא לשון משלהם, אלא הכל בא להם מאומה אחרת.⁽⁴⁾

הרי שאין מעמידין מלך בן מלך!

ולכן מבארת הגמרא את יום גינוסיא באופן אחר: **אלא, מאי פירוש "יום גינוסיא"?** — יום הלידה של המלך, והוא להם יום איד.

ומקשינן: **והתניא**, הרי שנינו בכרייתא: **יום גינוסיא, ויום הלידה.**

הרי שיום גינוסיא, אינו יום הלידה.

ומתרגינן: **לא קשיא. הא**, יום גינוסיא, הוא יום הלידה דידיה של המלך. **והא** מה ששנינו "יום הלידה", הוא יום הלידה דבריה, של בן המלך.

ומקשינן: **והא תניא** שנינו בכרייתא: **יום גינוסיא שלו של המלך ויום גינוסיא של בנו, יום הלידה שלו ויום הלידה של בנו.**

משבעים אומות שהיו בדור הפלגה, ובני ישמעאל ועמון ומואב ירשו לשונם. אבל רומי למדו לשונם מאומה אחרת.

אבל התוס' מפרשים: אין להם לשון חשוב שהמלכים משתמשין בו.

5. התוס' מביאים מדרש: כשנולד רבי גזרו [הרומאים] שלא למול, ואביו [רבן שמעון בן גמליאל] ואמו מלו אותו. והלשין עליהם הגמון אחד. שלח הקיסר וצוה להביא לפניו את רבי עם אמו לבדוק אם מלו אותו. והחליפתו אמו עם אנטונינוס, ואמו של רבי הניקה את אנטונינוס, והביאו אותו אל הקיסר וראהו [את אנטונינוס] שהוא ערל ופטריו אותם לשלום. אמר ההגמון המלשין: "אני ראיתי שמלו את זה, אלא הקב"ה

4. רש"י כתב שכתב ולשון שלהם באה להם מאומה אחרת [ועיין בשו"ת חתם סופר חושן משפט סימן קצ"ג] ובהגה בעין יעקב מובא גירסא אחרת ברש"י. עיי"ש.

התוס' הבינו בדעת רש"י שהיות ואומתם היא אומה חדשה, ולא נתיסדה בדור הפלגה, לכן אין להם כתב ולשון.

והקשו, שגם בני ישמעאל ובני קטורה ועמון ומואב לא היו בדור הפלגה, וכתבם ולשונם באה להם מאומה אחרת, ומה הביון הגדול בבני רומי.

ומתרגים דברי רש"י על פי מדרש רבה [פרק לח ין] שעלה הים בדור הפלגה והציף הרבה — [בתוס' רבינו אלחנן: שלושים] משפחות

ידיה יונה, שיפריח את היונה מידיו!"

ורמז לו שירכיב את בנו על המלוכה בטבריא, וכשתהיה העיר מסורה בידו, ישחרר אותה מתשלום מסים. היינו, שיבקש רק את מינוי בנו למלך, ויצווה את בנו שהוא ישחרר אותה.

אמר אנטונינוס: **שמע מינה** נשמע מרמיזותיו, **שהכי קאמר לי**,

כן הוא מייעצני:

את בעי מינייהו, אתה בקש מהן, **דאסוירוס בני ימלוך תחותי תחותי, ואימא ליה**, ותפקוד **לאסוירוס, דתעביד טבריא קלניא**, שביושבו על מלכותו ישחרר את העיר טבריא.

והגמרא מספרת עוד על אנטונינוס ורבי.

אמר ליה אנטונינוס לרבי, רבינו יהודה הקדוש נשיא ישראל: **בעינא רצוני דימלוך אסוירוס בני תחותי תחותי**, ורצוני עוד **שתתעביד העיר טבריה קלניא**, בת חורין שלא לתת מס לעולם, משום שיש בה חכמים [אנטונינוס עצמו היה משמש לפני רבי, ולכן אהב את החכמים]. **ואי אימא להו**, אם אבקש מהם שני הדברים, רק **חדא עבדי**, אחד מהם יתנו לי, אבל **תרי**, שני הדברים, **לא עבדי**.⁽⁶⁾

והתייעץ עם רבי, איזה בקשה יבקש.

ומבואר בגמרא לקמן, שרבי לא ענה לו דברים מפורשים, אלא ברמזים —

אייתי הביא רבי גברא אדם, ארכביה אחבריה, והרכיבו על חברו, **ויחייב ליה יונה⁽⁷⁾ לעילאי [בידי]**, ונתן לעליון יונה בידו, **ואמר ליה רבי לתתאה לתחתון: "אימר לעילא, אמור לעליון דלמפרח מן**

עושה להם נסים בכל עת" ובטלו הגזירה.

והמדרש לומד מכך, שהחלב שינק אנטונינוס טיהר אותו.

עוד מביאים התוס' גמרת ירושלמי, שלבסוף למד אנטונינוס תורה, ומל עצמו ונתגייר.

וכתב הראב"ד: "כי ראה ה' יתברך את עני ישראל מורה מאור, לקיים להם מקרא שכתוב: "ובהכשלם יעזרו עזר מעט". ומת אנדריינוס, ומלך ברומי אנטונינוס בן אסוירוס, והיה אוהב את רבינו הקדוש כנפשו, ואומרים שגירו בסתר. והיו ימי רבינו הקדוש כולם ימים טובים לישראל והארץ ימים, ובימיו מת אנטונינוס ומלך אנטיפוס ואחריו קומודוס, וכולם כבוד ונשאו את רבנו הקדוש כל ימיו".

6. העיון יעקב מבאר: אנטונינוס רצה לבקש כן לפני מותו, ונימוסי רומי היה שלא למלאות שתי בקשות.

או: ששתי הבקשות סותרות זו את זו, שאם פוטרים את תלמידי חכמים ממסים, הרי שהם עוסקין בתורה, ודבר זה הרי מחליש כוחו של אדום, ולכן איך תתחזק מלכות בנו?

7. מבאר העיון יעקב: כי כנסת ישראל נמשלה ליונה, כמו שהמשילם דוד המלך [תהלים סח]: "כנפי יונה נחפה בכסף", ואמרה הגמרא [שבת קל א]: "מה יונה כנפיה מגינות עליה — אף ישראל תורה ומצות מגינות עליה". לכן ביקש לשחררם ממסים.

[וכוונתו לגמרא בבא בתרא ז' ב ח א]

קעברע איסורא, זינתה —

שדר ליה, שלח לו אנטונינוס לרבי מין עשב, ושמו גרגירא, והבין רבי את הרמז, מלשון גרירה, (9) היינו שהיא "נגררת", שלבה נמשך עם הנואפים.

שדר ליה, שלח לו רבי לאנטונינוס מין ירק ושמו כוסברתא, ויש בכך רמז: כוס, שחוט, ברתא, הבת. כלומר, הרוג אותה!

שדר ליה אנטונינוס לרבי מין ירק ושמו כרתני. לומר, אם כן, יכרת זרעי!

שלח לו רבי לאנטונינוס מין ירק ושמו חסא, לומר, חוס עליה ואל תהרגנה! (10)

כל יומא הוה שדר ליה, אנטונינוס שלח לרבי כל יום דהבא פריכא, חתיכות זהב במטראתא, בשקים גדולים של עור, וחיטי אפומייהו, מכוסה בחיטים בפי השק, כדי שאם יבדקו, יראו את החטים, ולא את הזהב.

אמר להו אנטונינוס לאנשיו: אמטיו חיטי הוליכו חיטים לרבי!

אמר [ליה רבי]: לא צריכנא. איני צריך לזהב, כי אית לי טובא, יש לי הרבה זהב.

אמר ליה אנטונינוס לרבי: מצערין לי חשובי [רומאי], חשובי רומי מצערין אותי!

מעיל ליה לגינא, הכניסו רבי לגינה, כל יומא כל יום עקר ליה פוגלא ממשרא קמיה, עקר לו בפניו צנון מערוגה —

והבין אנטונינוס את הרמז. אמר: הכי קאמר לי, כך הוא מייעצני: את אתה קטול חד חד מינייהו, הרוג אחד אחד, ולא תתגרה בהו בכוליהו, ואל תתגרה בכלם בבת אחת!

ב-1 ומקשינן: למה רק רמז לו? ולימא ליה מימר [בהדיא], למה לא יאמר לו את במפורש, בפרהסיא?

ומתריצין: אמר רבי בלבו: שמעי [כי] חשובי רומי, ומצערין ליה, ויצערו את רבי.

ומקשינן: ולימא ליה, למה לא אמר לו בלחש?

ומתריצין: משום דכתיב [קהלת י']: "גם במדעך, מלך אל תקלל, ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר. כי עוף השמים יוליד את הקול".

והגמרא ממשיכה לספר.

הוה ליה, היתה לו לאנטונינוס, ההוא (8) ברתא, בת דשמה "גירא".

מה שכתוב בתורה [ויקרא כ], נוֹאֵף וְנוֹאֶפֶת "גירי וגיריתא".

10. כן פירש רש"י.

התוס' מקשים, מה עלה על דעת רבי בתחילה לומר שישחטנה — ובתוס' רבינו אלחנן מוסיף: וכי כל העושה עבירה שוחטין אותו?! וגם לא מסתבר שרבי חזר בו.

שתלמידי חכמים הם מגיני העיר ולכן אינם משלמים מסים].

8. בעין יעקב הגירסא: "הוה ליה ברתא".

9. כן פירש רש"י.

והערוך מפרש שהוא לשון ניאוף, כמו שתרגם תרגום ירושלמי [כוונתו לתרגום יונתן]